

MARKİST VE ORTODOKS EKONOMİ BİLİMİ (*)

Paul M. SWEEZY

(Çev.: Doç. Dr. M. Erol İYİBOZKURT)

Böyle ilgili bir topluluk karşısında dahi, Markist sosyal düşünce ilkelerini bilinmiş varsaymakta muhtemelen haklı değilim. Marksizm tamamiyle, Üniversitelerimizin korumak için üzerinde titizlikle durdukları «batı uygarlığının» bir parçasıdır; ayrıca Marx, anti-Markist bir ekonomistin (1) son günlerde söylediği gibi «19 yy.'ın en etkin kişisi» dir. Buna rağmen Üniversitelerimizin Marx ve Marksizm üzerine ilgilerinin bir düzüne ikincil entellektüel düşünce üzerine olanlardan daha az olması da çelişkilidir. Bu nedenle, daha sonra söyleyeceklerimin özünü içermesi bakımından Markist ekonominin çok kısa bir özetiyle konuşmama başlayacağım.

— I —

Markist ekonomi bilimi sadece toplum ve tarihin genel kuramının bir parçası olarak anlaşılabilir. Bu genel kuram değişim ve akım içinde beşeri toplumların-tarihi gerçeklerin incelenmesinden

(*) Paul M. Sweezy, Marxian and Orthodox Economics, (A Lecture to the John Reed Society of Harvard Marc 24, 1947) Science and Society, Summer 1947, s. 224 - 233.

(1) Alexander Gray, The Socialist Tradition, London 1946, s. 331.

elde edilen— kavranmasından başlar. Bu daimi hareket, bazen yavaş ve bazen hızlı, sayısız insan topluluklarının faaliyetlerinin sonucudur. Bununla beraber onların faaliyetleri ne keyfi ne de açıklanamaz değildir; daha ziyade onların hayatlarındaki sert koşulların, çevrelerindeki fiziksel koşulların, çevreyi değiştirmek için başvurdukları yolların ve birbirleriyle olan ilişkilerin ürünüdür. Belli bir yer ve zamanda, benzer şekilde çevrelenmişler genel bir görüşüne ve genel ilgilere sahip olmak görünümündedir ve bundan dolayı benzer şekilde hareket ederler; farklı çevrelerde bulunanlar ise çatışma içine girmeye yönelirler. Bu şekilde ayrılan gruplara sınıf denir, aralarındaki mücadeleye de sınıf mücadelesi denir. Tarih sahnesinde baş aktör sınıflardır — tercih edilirse kişiler sınıflarda gruplaşmıştır—. Onların kavgası ve mücadelesi toplumsal değişme ve toplumsal gelişmenin motor gücünü meydana getirir.

Bu kurama göre, bir kimse tarihin belirli bir kesimde dünyanın özel bir yerinde ne olduğunu anlamak isterse, ilk önce ilgili halkın davranışlarını belirleyen çevreyi araştırmalıdır. Diğer bir anlatımla, ilgili zaman ve yerdeki toplum (veya toplumların) sınıf çekişmelerinin tümünü, teknik araçlarını, çevre ve kaynakları incelemelidir. Sonra, ilgili toplumun işleyişini içeren özel kuramın geliştirilmesine geçilebilir. Bu özel kuram, bir taraftan üretim ve dağıtımın örgütlenmesinin ana sorunlarıyla ve diğer taraftan bu düzenlemelerin neden olduğu gelişme ve eğilimleriyle ilgili olacaktır. Başka bir deyimle incelenen toplumun ekonomi kuramıyla başlanacak ve bunun üzerine politika, hukuk, din, kültür v.b. kuramlar inşa edilecektir. Bu kuram, veya daha gerçekçi olarak bu ilişkili kuramlar, olayların düzen ve incelenmesine, aynı bir tarihcinin mevcut kaynaklardan özetlemesine benzer şekilde, yol gösterici olarak kullanılabilir.

Bu yaklaşım geçmişe olduğu gibi içinde yaşanan zamanın incelenmesine de uygulanabilir. Gerçekten yaşanan zamana uygulanması çok daha önemlidir. Çünkü, o çağdaş olayları değerlendirmede uygun bir zemin yaratır ve gelecekte oluşacak olayları şekillenecek güçleri görmeye yardım eder. Yaşanılan zamana uygulanması sadece açıklama yasası değildir; daha iyi bir toplum yaratmak için yol göstericidir de.

Tümünün ötesinde Marx'ı da günün sorununu incelemek ve gelecekle ilgisini kurmak ilgilendirmiştir; ve bu nedenle yaşamı-

nın büyük bir kısmını içinde yaşadığı toplumun kuramlarını açığa çıkarmak için hasretmiştir. Marx işini tamamlayamadı; ayrıca çağının toplumunun ekonomi kuramını geliştirmeyi hedef alan görevinin ilk kısmını dahi bitiremedi. Fakat o yolu gösterdi; ve «Kapital» de, tamamlayamamasına rağmen, yaşadığımız ülkenin ve dünyanın diğer ülkelerinin sosyal düzenine anlamaya yarayacak bilimsel yöntemi kurdu.

Şimdi ana hatlarıyla çağdaş sosyal düzenin genel kuramının esaslarını kurmaya girişelim. Bunu yapabilmek için ilk önce bir düzenin ana özelliklerini belirtmek zorunludur. Bunlar: 1) Üretim özel kişiler tarafından kullanmak amacından ziyade satış amacıyla örgütlenmiştir. (Markist terminoloji de; ürünler mallar şeklindedir, düzen mal üretimi düzenidir). 2) Üretim araçları toplam nüfus içinde küçük bir azınlık tarafından tekelleştirilmiştir. 3) Bundan dolayı, büyük çoğunluk yaşamlarını devam ettirebilmek amacıyla, azınlık için çalıştırılmaya zorlanmaktadır (Markist terminolojide: emek gücü kendisi bir maldır). Bu koşullar altında, ekonomik ilişkiler değişim değerinde nicel ifadesini bulan satış ve alış ilişkileri olmaktadır. Bu nedenle ekonomi bilimi değer kuramıyla başlamak zorundadır. Ancak bu bilimin sonu değil başlangıcıdır.

Marx'ın değer kuramına inmeye gerek duymuyoruz. Bu kuram ana ilke olarak klasik (Ricordocu) kuramdır. Marx tarafından kendi kuramlarını açıklamak için benimsenmiştir. Aynı şey artık değer kuramı içinde söylenebilir. Artık değer kuramı şunu ileri sürmektedir; işçinin üretim değeri onun yaşamı için gerekli olan ihtiyaçlarının (ücretler) değerini aşar ve bu fark üretim unsuru sahiplerine kâr, rant ve faiz şeklinde gider. Marx tarafından geliştirildiği şekliyle, değer ve artık değer kuramları, kapitalist toplumun hakim sosyal ilişkilerinin sert kuramsal incelemelerinde kullanılabilmesi için nicel terimlere dönüştürme aracı olurlar. Aynı zamanda, bu düşünce içinde herhangi bir an miktarın soyut gerçeğinden toplumsal ilişkilerin altında yatan gerçeklere inilebilir.

Kısaca özetlenen ekonomide merkezi yeri kapitalistin aldığı açıktır. İşçileri kiralayan, üretimi organize eden ve malları pazarlayan kapitalisttir. Sürecin en belirgin şekli kapitalistin artık değeri elde etme amacıdır. Bu kapitalistin faaliyetlerinin hakim

etkeni olur ve ona ulaşmak için tüm yolları izler. Bunun anlamı bir yandan, faaliyetlerinden elde edeceği verim oranını en yüksek düzeye çıkarmak ve, diğer yandan ise, devamlı olarak artık değerin bir parçasını sermayesine katarak faaliyetlerini genişletmektir - diğer bir deyimle sermaye birikimi yapmaktır. Böylece kapitalizmin tabiatı gereği yüksek derece dinamik bir ekonomi olduğu, yeni tekniklerle güçlendiği ve durmadan üretim genişliğine sahip olduğu ortaya çıkar.

Bununla beraber bu gelişme süreci, Markistlerin çelişkiler diye niteledikleri bir seri unsurlarla doludur. Bu çelişkileri ve onların göstergelerini araştırmak Markist ekonomi biliminin odak noktasını teşkil eder, ve tüm bunları özetle ele almanın olanaksız olduğu açıktır. Ancak çok önemlilerini belirtmeye razı olabiliriz. **İlk olarak**, kapitalistin yönetimindeki teknolojik değişme işsizlik yaratır (Marx'ın yedek işçi ordusu), ki bu da ücretleri kontrol altında tutar ve çalışan sınıfın tüketim gücünü aşağı doğru iter. Bu nedenle işsizlik kapitalist düzenin temel ve ayrılmaz bir parçasıdır; işsizlik olmasa kapitalistler işgücü piyasasındaki kontrollerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar. **İkinci olarak**, sermaye birikimi arttıkça kâr oranı düşmeye yüz tutar. Kâr oranının düşmesi kapitalistleri sermaye birikimini belirli bir zamanda durdurmaya yöneltecektir ve bu ekonomik buhranlara ve duraklama dönemlerine neden olur. **Üçüncü olarak**, kapitalist ülke zenginleştikçe üretim gücünü arttırmak için kaynaklarından daha büyük bir bölümünü ayırmaya başlar. Fakat çalışan sınıfın tüketim gücü artı kapitalistlerin tüketim arzusu bu üretim potansiyelinin büyümesiyle atbaşı gidemez. Sonuç olarak, kaynakların büyük bir kısmından yararlanılamaz; gerçek ekonomik gelişme yerine durgunluk hatta ekonominin geriye gidişi söz konusu olur. **Son olarak**, sermaye birikimi ve teknolojik değişme büyük ölçekte üretimin yapılmasına kapitalin merkezileştirilmesine yönelir; bunlar büyük tröst ve tekellerce kontrol edilir. Tekelci gelişme kapitalizmin çelişkilerini arttırmakla kalmaz, ona bazı yeni unsurlarda ekler; örneğin dağıtım ve satış için gereksiz araçlar.

Bu çelişkilerden kurtulmak için kapitalistler devlet gücünü kullanırlar. Devlet gücü tamamiyle onların kontrolündedir. Kapitalistler, bir ölçüde, işçilere ihtilâlcî, anti-kapitalist doğrultuda gelişmeler sağlamak umuduyla bazı ödünler verirler. Ancak onların temel amacı devlet gücünü kendi durumlarını güçlendirmek için

kullanmalarındır. Bu gücü ayrıca kapitalist olsun veya olmasın diğer ülkelerin pahasına dünya kapitalizminin gelişmesi için de kullanırlar. Böylece ticaret savaşları, imparatorluklar kurma, geri kalmış halkları sömürmeye gidilir. Kısaca bu durum emperyalizm adıyla bilinir - ve sonuçta da savaşın kendisi gelecektir.

— II —

Marksist ekonomi biliminin bu özeti dağınık ve kuşkusuz ki çok açıkta değildir. Ancak en azından, ümit ederim ki, geçmişte yetişmiş Markistler tarafından dahi sık sık ihmal edilmiş bazı noktaları belirlemiştir. Bu noktalar imkân dahilinde basitçe belirtmeğe çalışacağım ve yöntemin güç sorunlarına değinmeyeceğim.

İlk olarak «Markist ekonomi bilimi» gerçekte bir özel sosyal düzenin işleme kuramının parçası, yani kapitalizm, olduğunu anlıyoruz. İlke olarak daha çok şey dahil edilebilir. Feodalizmin marksist ekonomi bilimi, sosyalizm marksist ekonomi bilimi, her hangi bir toplumsal düzenin marksist ekonomi bilimi olabilir. Aslında kapitalizmin çözümlemesi dışında da Marksistler tarafından bazı şeyler yapılmıştır, ancak benim izlenimim bunların çok miktarda olmadığı, sadece başlangıç olduğudur. Yapılacak yararlı çok çalışma bulunmaktadır. Kanımca da bu çalışmalar Marksist ekonomi bilimine büyük katkılar yapacaktır. Ancak şimdilerde marksist ekonomi biliminden anlaşılan sadece kapitalizmin incelenmesi olmaktadır. Kapitalizm tarihi ve değişme sürecinin Batı Avrupa'da 16 - 19 yy. başlaması, 19 yy. ve 20 yy. başlarında uygar dünyada en yüksek noktaya ulaşması ve 1917 Rus Devrimiyle de son safhasına girmesidir. Ortodoks ekonomi —sizlerin ders kitaplarında ve derslerinde öğrendiğiniz— hedefleri çok belirsizdir; o insan davranışların yer ve zamanı dikkate almadan açıklamaya çalışır. Onun sosyal düzenlerle ilgisi tesadüfidir, tarihi anlamda iktisatçının iktisatçı olarak ilgisi yoktur. Buna karşılık Marxist ekonomi bilimi daima bir toplumsal düzeni veri olarak varsayar ve tarihinin belli bir dönemini anlamaktan başka bir hedefi yoktur. Yaşanan zamanı da, tarihin ayrılmaz bir parçası olarak kabul eder.

İkinci olarak — ve bu nokta gelecek noktayla ilgilidir — Marksizm (ve böylece, elbette, Marksist ekonomi bilimi) hâlâ tümüyle tamamlanmamasına rağmen, çok kesin sosyal psikoloji kuramı-

nı ifade eder. Bu kuram, bireylerin sosyal davranışlarından ve onların toplamından hareket ederek analiz yapılamayacağını belirtir (bu yöntem orthadoks ekonomi biliminin geleceksel methodudur); bu kurama göre analize toplumun yapı ve şekliyle başlamalı ve bireylere ya da daha anlamlı olarak birey gruplarına oradan geçmelidir. Böylece bireylerin ulaşmayı aradıkları hedefler ve onları çeken motifler, Marksist açıdan, «insan tabiatından» ya da «içgüdü»den oluşmamakta, tanımlanabilen sabitlere bağlanabilmektedir. Onların kökleri belli toplumsal düzendedir, sınıf mücadelesindedir, belirlenmiş tarihsel altyapıdadır. Böylece, insan davranışlarının bilimsel analizi sosyal düzen ve onun geçmiş tarihinden soyutlanamaz. İnanıyorum ki, modern psikologlar ve antropologlar kademeli olarak bu gerçeği anlamaya başlamışlardır, fakat bu fikirlerin sizlere kitaplarınızda ve sınıflarınızda ne ölçüde sunulduğunu merak ediyorum.

Marksist ekonomi biliminde üzerinde durmak istediğim bir nokta daha var; marksist ekonomi bilimine göre sınıflı herhangi bir toplumda ekonomik güç ve politik güç aynı sınıf elindedir ve aynı sona ulaşmak amacıyla kullanılırlar. (Geçiş dönemlerinde bu kaidenin istisnaları olabilir, ancak bu genel kuralı bozamaz). Böylece, gerçekte toplumsal yaşamda «ekonomik» ve «politik» unsurlar ayrılamazlar. Ama ekonomik ve politik unsurların bazen sadece analitik amaçlarla ayrılmaları zorunludur. Soyutlanmış kuramın sorunlarından farklı olarak, Marksist kuram gerçek dünya sorunlarıyla uğraşırken ekonomik ve politik unsurları yalnızlık içinde ele almaz. Orthadoks ekonomi bilimi ise bu söylenenleri tümüyle uğraşmaktadır. Bazıları, tüm ekonomik güçlükler ve ya bir kısmına hükümetin neden olduğunu belirtir; diğerleri hükümeti ekonomiyi güçlüklerden kurtaracak etkin bir araç olarak görür. Gruplardan hiçbiri ekonomi ve devlet arasındaki gerçek ilişkileri araştırmaya düşünmez. Bu, hepsinden öte, ekonomi biliminin dışında kalmaktadır, ve sizin orthodox iktisatçımız, eğer adalet çizgisinde dikkatli bir gözlemci değilse, hiç bir şey yapmaz.

— III —

Şimdi Keynezyen düşünceleri — bütün aksiliklere rağmen kapitalist ekonominin en önemli ekolu — daha önce ele aldığımız konular çerçevesinde biraz daha özel olarak ele alacağım.

Eğer Keynezyen iktisatçılar uygun bir tarih kuramına sahip olsalardı kesinlikle ekonomi yazılarına onlarında dahil edilmesini engellerdi. Belki de onlar tarih ve ekonomi biliminin birbiriyle karşılıklı ilişkisi olmayan iki konu olduğunu söylerler ya da tarihin ekonomiden öğrenecekleri olduğunu belirtirler, fakat tersini söylemezlerdi. Büyük bir olasılık içindedir ki onların çoğunluğu böyle bir konuyu düşünmedi bile ve belki de böyle düşünmeyi de zaman savurganlığı olarak kabul edeceklerdi.

Tarihin bu dikkate alınmayışının sonuçları ilgi çekicidir. Bu Keynesyen iktisatçıları sosyal düzenler arasındaki farkları dikkate almamaya sevk etti. Bunun sonucu pratikte sosyal düzen farklılıkları olasılığı ve varlığını reddetmek demektir. Bundan hareketle Keynesyenlerin dikkate aldıkları kapitalizm onların bildikleri, içinde yaşadıkları, kaçınılmaz ve ebedi bir düzendir. Böylece Keynes'in kendisinin kuramını 1930 ların İngiltere'sinde kamu işlerinde, eski Mısır'daki piramit yapımında, orta çağ Avrupa'sında katedral inşasında uygulamaya koyması sürpriz değildir. Bunların tümü öngörülebileceği üzere, bütçe açıklarıyla istihdam yaratma ve depresyonu önleme projeleridir. Fakat firavunlar ve kardinallerin ruh tasarrufu sağlayan yapıları için böyle düşünülenlere şaşırmaşa bakmaları belki kuşku götürmeyecektir.

Eğer sorunun tümü bu olsaydı üzerinde fazla durmak gerekmezdi. Ancak kapitalizme ilgili çok daha ciddi sonuçlar vardır. Kapitalizm kaçınılmaz ve ebedi olarak bilimsel iktisatçıları dünya nüfusunun gittikçe yükselen bir oranda artışının sorunlarından uzak tutar, yani kapitalizm kendi çelişkileri içinde sıkılıyor. Keynes'e göre içinde yaşadığımız bu korkunç tarihi arama «hiçbir şey değil, bir iğrenç karışıklık, bir geçici ve gereksiz karışıklık» (2). Genel olarak, gerçekten, Keynesyenlere göre kapitalizmin krizleri zekâ krizleridir. Onlara göre, sosyal ilişkilerin yeniden tanımına gerek yoktur, fakat sadece Keynesyen zekânın erkinci ölçüde daha yüksek yerlerde uygulanması yeterlidir.

Şimdi Keynes'in kuramsal düzeninde kapalı olarak bulunan toplumsal psikoloji sorununa dönelim. Burada biz tam umduğumuzu bulacağız; Keynesyen iktisatçılar kapitalist topluma özgü davranış örneklerini doğuştan gelen «meyiller», «hayvan içgüdü-

(2) Essays in Persuasion (Londno, 1931), s. VII.

leri» ve benzerleriyle açıklar. İsterseniz bu meyillerin içinde en önemlisi olan «tüketim meyli» ya da — paranın diğer yüzü olan «tasarruf meyli»ne göz atabiliriz. Biraz önce yukarıda Marksist ekonomi bilimini özetlerken bahsettiğimiz üzere, kapitalist düzende üretim araçlarını kontrol eden kapitalistlerdir. Kapitalistlerin ekonomik davranışlarının altında sermaye biriktirmek yatar. Diğer bir deyimle kapitalistler tüm gelirlerini harcamazlar; onlar kendi üretim faaliyetlerinin ölçüğünü genişletmek için gelirlerinin gittikçe artan bir bölümünü ayırırlar. İşçiler, diğer taraftan, çok farklı davranırlar. Onlar böyle yapmak istedikleri zaman, ücretlerinden tasarruf edeceklerdir, ancak bu tasarrufların amacı kapitalistlerinkine benzemez, yani zenginlik, güç ve prestij için değildir. Onlar daha ziyade yaşlılığa ve işsizliğe karşı bir yedek akçe saklamak, çocuklarının eğitimlerini ya da benzer amaçları elde etmek için tasarruf yaparlar. Diğer bir deyimle, kapitalistler birikimin neden olacağı avantajlar için birikim yaparlar, halbuki işçiler bir zaman biriktirip diğer bir zaman harcamak düşüncesindedirler.

Bu açıklamalardan insan fiziğinin tabiatıyla yapılan tasarrufların bir bağlantısı olmadığı görülür; onlar sadece beşeri ilişkilerin karmaşıklığındaki farklı amaçları gösterirler. Şimdi Keynesyenler bütün bunlarla ne yapmak isterler? İlk olarak, onlar kapitalistleri ve işçileri bir ulama koyarak, halk adını verirler. İkinci olarak, ulusal gelirin yükselmesiyle daha fazla, düşmesiyle daha az tasarruf edileceğini doğru olarak belirtirler. Son olarak, insanların «tasarruf meyli» ne sahip olduğunu açıklarlar ve bunun da gelirlerin harcanmasını tayin ettiğini söylerler. Elbette bu öykünün tümü değildir; diğer çeşitli unsurların olduğu gibi gelir dağılımının ekonominin tümünde kendisini hissettirdiği kabul edilir. Ancak o öykünün önemli bir kısmıdır, ve Keynesyenlerin insan davranış örneklerinin onların ortaya çıktığı toplumsal çevreyle ilişki kuramama yeteneklerini çok iyi bir şekilde gösterir. Onlar sadece evrensel olmasına rağmen sadece kapitalist düzende yaşayan halkın davranışlarını ele almazlar; kapitalist düzende sınıf davranışlarının aşırı farklılığını da göremezler.

Ekonomi bilimi ile politika arasındaki ilişki konusuna geldiğimizde, Keynesyenlerin devlet kuramına yapıştıklarını görüyoruz. Devletin ne yapacağı konusunda tümüyle birleşmezler, onların reçeteleri tam istihdam, yüksek yaşam düzeyi ve uzun bir refah de-

recesi. Bu programlar birçok kısmı ile mantık açısından uyumlu ve son derece ikna edicidir. Onlar toplumsal iyiye gidiş görevini kolay gösterirler, ya da kolay değilse tamamlanmamış gösterirler. Eğitimde neye gereksinme duyulur, (tabiatıyla Keynezyenler çizgisinde), halk-en azından doğru halk— sorunun ne olduğunu ve nasıl çözüleceğini anlamaya yönelir; acaba sonuçtan herhangi bir kuşku mu vardır? Keynezyenlerin gözden kaçırdıkları ya da en azından tümüyle göstergelerini göremedikleri, tüm bu plânların sonucunda gelir dağılımının fakir halkın lehine değiştirilmesi, sermayenin gücünün perdelenmesi ve emek gücüne ağırlık verilmesidir. Tüm kontrolün kapitalistlerin elinde olduğu bir düzende böyle plânları yürürlüğe koyabilmek bir ütopyadan ileri gidemez. Bir zaman Lenin Sormuştu, «Duygusal reformcuların hayalleri dışında, kendilerini sömürge fethetmek yerine kitlelerin durumlarıyla ilgilendiren tröstler nerededir?». Keynezyenler bu soruya cevap vermedikçe, korkarım ki onları «duygusal reformcular» kategorisine koymak zorundayız.

Bu konuşmada kapitalist mekanizmanın işleyişinin de ortadoks ekonomi biliminin değerlemesiyle ilgilenmiyorum. Şahsen, Keynezyenlerin durumunda, herkesin — Marksistler dahil — Keynes ve izleyicilerinden çok şey öğrenilmesi gerektiğini düşünürüm. Ancak onların ekonomi biliminin belli bir kolunda elde ettikleri şöhretin tarihsel açıklama ve toplumsal teşhisin ana sorunlarını aydınlatmakta ciddiye alınılmamaları gerektiğini göstermiş bulunuyorum. Bu sorunların çözümünde biz hareket alanının yol göstericiliğine dayanmalıyız. Burada Marksizm ve sadece Marksizm, toplum ve toplumsal değişimin geniş kapsamlı ve uyumlu bilimini bize sağlar. Keynesci düşünüş, belki de kendinden önceki ekonomi biliminin bir çok dalına aydınlık getirmiştir. Ancak Keynezyenler daha çok şey yapmak istediklerinde — şanssız olarak ısrarla yapmaktalar — bayat önyargılar ve burjuva sağ duyusunun yüzeysel düşüncelerini ortaya sererler.

Wilton Centre, N.H.